

Ivan Marinković

Demografska analiza uticaja zdravstvene zaštite i javnog zdravlja na trendove smrtnosti stanovništva Srbije

Institut društvenih nauka, 2021, str. 151

Marko Galjak ¹

¹The Association of Demographers of Serbia, Belgrade, Serbia

Correspondence

Marko Galjak, The Association of Demographers of Serbia, Kraljice Natalije 45, 11000 Belgrade, Serbia

Email: galjak@gmail.com

1 OSNOVNE INFORMACIJE O MONOGRAFIJI

Naučna monografija Ivana Marinkovića „Demografska analiza uticaja zdravstvene zaštite i javnog zdravlja na trendove smrtnosti stanovništva Srbije” u izdanju Instituta društvenih nauka jeste prva naučna monografija autora i predstavlja sintezu njegovih istraživanja mortaliteta u Srbiji, ali i u svetu. Monografija je objavljena na srpskom jeziku i postoji u štampanom i u elektronskom izdanju. Elektronsku verziju moguće je besplatno preuzeti na sajtu Instituta društvenih nauka.

U monografiji autor daje prikaz mortaliteta stanovništva Srbije kroz nekoliko različitih kategorija (na nacionalnom i subnacionalnom nivou) i tumači mortalitetnu situaciju u Srbiji u okviru šireg evropskog konteksta.

2 STRUKTURA

Naučna monografija ima 151 stranicu i podeljena je na šest poglavlja. Marinković započinje uvodnim poglavljem u kojem objašnjava važne koncepte koje će koristiti u analizi i daje pregled literature.

U drugom poglavljju navedene su metodološke napomene, kao i metodologija po kojoj su računati pokazatelji mortaliteta koji se može izbeći, kao i procenjivan mortalitet povezan sa alkoholom i pušenjem.

Nakon uvoda i metodologije, Marinković sledeće poglavlje posvećuje zdravstvenoj tranziciji, za autora ključnom konceptu – što se da zaključiti i na osnovu plasmana ovog poglavlja. U tom poglavljju autor objašnjava koncept zdravstvene tranzicije i daje njen pregled za zemlje Evrope. U okviru istog poglavlja postoji i jedno potpoglavljje u kojem je opisana tranzicija zdravlja u Srbiji. Na tom mestu Marinković predstavlja i zanimljivu

de-kompoziciju razlika u pokazateljima očekivanog trajanja života na rođenju za period od 1961. do 2011. god. i period od 2002. do 2011. godine.

Naredno poglavlje odnosi se na prevremenu smrtnost koju autor ove monografije te-meljno obrađuje. I ovo poglavlje prati sličnu strukturu kao i prethodna: počinje razjašnjenjem generalnog koncepta, nastavlja se deskripcijom situacije u svetu i završava se de-taljnijom analizom situacije u Srbiji. U ovom poglavljju autor uvodi regionalizaciju (prevremenu) mortaliteta i analizira prevremeni mortalitet u Srbiji do nivoa opštine. Marinković koristi više pokazatelja kako bi analizirao prevremenu smrtnost: standardizovanu stopu prevremene smrtnosti (koju je autor izračunavao, kao i opštu standardizovanu stopu smrtnosti, ali uzimajući u obzir samo stanovništvo mlađe od 75 god.), udeo prevremene smrtnosti (mlađih od 75 godina) u ukupnoj smrtnosti i u posebnom potpoglavljju potencijalno izgubljene godine života kao zaseban pokazatelj (zajedno sa stopom istog pokazatelja u nestandardizovanoj verziji). U tom poglavljju Marinković daje grafikon koji na briljantan način predstavlja promenu udela tri različite kategorije starosti u pokazatelju potencijalno izgubljenih godina života u seriji podataka od 1950. do 2018. godine.

Najobimnije poglavlje knjige obuhvata koncept smrtnosti koju je moguće izbeći. U tom poglavljju osim bavljenja ukupnom smrtnošću koja se može izbeći, autor takođe obrađuje obe podvrste ovog mortaliteta (onaj koji se može izbeći merama prevencije i onaj koji se može izbeći prisutnošću adekvatne i pravovremene zdravstvene nege). U ovom poglavljju autor koristi istu strukturu kao i u prethodnim poglavljima, objašnjava koncept, daje sliku u svetu i pruža mortalitetnu sliku Srbije, analizirajući mortalitet koji se

može izbeći na nižim administrativnim jedinicama – na regionalnom, oblasnom i opštinskom nivou.

Poseban deo monografije bavi se faktorima rizika. Autor obrađuje tri faktora rizika: du-van, alkohol i fizičku aktivnost, kao i ishranu. On detaljno analizira podatke vitalne statistike tako što računa standardizovane stope smrtnosti za smrti povezane sa pušenjem i alkoholom, ali to ne čini i za ishranu i fizičku aktivnost (verovatno zbog nepostojanja adekvatne metodologije za tako nešto).

Monografija se završava zaključnim poglavljem u kojem autor sumira rezultate date u prethodnim poglavljima.

3 DOPRINOS

Integralni deo skoro svih analiza autora ove monografije jeste muško-ženska dihotomija. Naime, autor (opravdano) tretira smrtnost muškog i ženskog stanovništva potpuno odvojeno. Ovakav pristup ne iznenađuje s obzirom na prethodna istraživanja autora (Marinković 2007, 2016, 2018, 2020). Marinković efektivno koristi grafičke prikaze da pokaže razlike između polova. Čitalac koji nije navikao na ovu dihotomiju može se zapitati šta se dešava sa ukupnim mortalitetom, ali iz vizualizacija autora, gde je najčešće mortalitet muškaraca i žena dat paralelno, lako je izvesti zaključak o tome koje bi to vrednosti bile za ukupno stanovništvo i o kakvom trendu se radi.

Kako bi uopšte bilo moguće uraditi sve analize date u monografiji, autor je morao da obradi ogromnu količinu podataka iz mnoštva različitih izvora. Analiza svih podataka i njihovo sastavljanje u funkcionalnu celinu predstavljaju značajan doprinos monografije.

Još jedan važan doprinos monografije predstavlja temeljna analiza uticaja pušenja i alkohola na mortalitet u Srbiji. Autor

veoma temeljno opisuje mortalitetne ishode takvih faktora i identifikuje delove Srbije koji su najugroženiji. Budući da je autor ranije istraživao uticaj pušenja i alkohola na smrtnost stanovništva (Marinković 2017, 2020), uključivanje ovih faktora nije iznenađujuće. Uzevši u obzir da je na sličan način bilo nemoguće obraditi i faktore povezane sa ishranom i fizičkom aktivnošću, poglavlje koje se bavi ovim faktorom rizika možda predstavlja svojevrsan višak, te bi monografija bila kompletna i bez njega. Iz analize vidno nedostaju ekonomski faktori, iako autor u zaključku navodi upravo njih kao ključne za poboljšanje mortalitetne situacije. Na taj način autor preporučuje ili najavljuje nova istraživanja.

Autor koristi više različitih pokazatelja da bi opisao različite tipove smrtnosti stanovništva. S jedne strane, to svedoči o metodološkoj potkovanosti autora i temeljnosti njegovog istraživanja, ali s druge strane, čitaocima iz drugih disciplina potencijalno otežava čitanje. Da je izabrao samo jedan, široj publici poznat pokazatelj, kao što je npr. očekivano trajanje života na rođenju, autor bi učinio monografiju dosta razumljivijom širem auditorijumu. Ipak, priroda publikacije, koja je pre svega naučna monografija, znači da je temeljnost analize primarna, iako to može značiti užu publiku.

Nesrećnu okolnost predstavlja vreme izdavanja monografije. Kao rezultat takvog trenutka, autor integriše svoje rezultate sa objavljenim u Rezultatima istraživanja zdravlja Srbije iz 2013. godine (Boričić et al. 2014), umesto sa rezultatima najnovijeg Istraživanja zdravlja Srbije iz 2019. godine (Milić et al. 2021), koje je objavljeno nakon početka procesa izdavanja monografije. Takav nezgodan moment zasigurno je diktirao i nemogućnost integrisanja pandemije COVID-19 i efekta koje je ona imala na smrtnost stanov-

ništva Srbije, a čime se autor intenzivno bavio u više radova od početka pandemije (Marinković 2021; Marinković i Galjak 2021a, 2021b). Ipak, problemi na koje autor ukazuje su dugo-ročni i možda je važno posmatrati ih nezavisno od trenutnih okolnosti i nedavnih dešavanja.

4 PRODUKCIJA

Iako je naučna monografija objavljena i u štampanom i u elektronskom izdanju, elektronska verzija monografije nije iskoristila potencijal takvog medija. Obe verzije su crno-bele. Vizualizacije podataka o mortalitetu date u monografiji bile bi mnogo efektivnije da su prikazane u boji, pa makar samo u elektronskoj verziji. Iako autor na vešt način daje sve vizualizacije tako da boja nije presudna za njihovo tumačenje, kod vizualizacija uzroka smrti je gotovo nemoguće razlikovati boje (ali je čak i tu moguće utvrditi razlike između uzroka smrti na osnovu redosleda u legendi).

Još jedan problem sa elektronskom verzijom monografije jeste to što nije moguća laka navigacija kroz monografiju zbog nepostojanja internih linkova u sadržaju, kao ni metapodataka sadržaja (bookmark) integrisanog u sam PDF dokument.

REFERENCES

Boričić, K., Vasić, M., Grozdanov, J., Gudelj Rakić, J., Živković Šulović, M., Jačović Knežević, N., ... & Simić, D. (2014). *Rezultati istraživanja zdravlja stanovništva Srbije: 2013. godina*. Beograd: Institut za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut.”

Marinković, I. (2007). Statistička slika žena i muškaraca u svetu. *Stanovništvo*, 45(1), 103–115.

Marinković, I. (2016). *Razlike u smrtnosti stanovništva Srbije po polu* (Doctoral dissertation in Serbian). Univerzitet u Novom Sadu, Prirodno-matematički fakultet, Novi Sad. Retrieved from [https://www.cris.uns.ac.rs/DownloadFileServlet/Disertacija146771956941352.pdf?controlNumber=\(BISIS\)101411&fileName=146771956941352.pdf&id=6268](https://www.cris.uns.ac.rs/DownloadFileServlet/Disertacija146771956941352.pdf?controlNumber=(BISIS)101411&fileName=146771956941352.pdf&id=6268)

Marinković, I. (2017). Smoking as the main factor of preventable mortality in Serbia. *Stanovništvo*, 55(1), 87–106. <https://doi.org/10.2298/STNV170610001M>

Marinković, I. (2018). Demographic analysis of the sex mortality differences. *Demografija*, 15(15), 1–17. <https://doi.org/10.5937/demografija1815001M>

Marinković, I. (2020). Estimates of alcohol-related mortality in Serbia (2016-2018). *Stanovništvo*, 58(1), 89–111. <https://doi.org/10.2298/STNV2001089M>

Marinković, I. (2020). Zašto muškarci žive kraće od žena? In V. Mentus & I. Arsić (Eds.), *Promišljanja aktuelnih društvenih izazova: Regionalni i globalni kontekst* (pp. 26–45). Beograd: Institut društvenih nauka.

Marinković, I. (2021). Regional analysis of COVID-19 mortality in Serbia. *Demografija*, 18, 39–55. <https://doi.org/10.5937/demografija2118001M>

Marinković, I., & Galjak, M. (2021a). Effects of the COVID-19 Pandemic on Mortality in Serbia in 2020. *TEME*, 45(4), 1261–1273. <https://doi.org/10.22190/TEME210901070M>

Marinković, I., & Galjak, M. (2021b). Excess mortality in Europe and Serbia during the COVID-19 pandemic in 2020. *Stanovništvo*, 59(1). <https://doi.org/10.2298/STNV2101061M>

Milić, N., Stanisavljević, D., Krstić, M., Jovanović, V., Brcanski, J., Kilibarda, B., ... Bjelobrck, G. (2021). *Istraživanje zdravlja stanovništva Srbije 2019. godine*. Beograd: OMNIA BGD. Retrieved from <https://publikacije.stat.gov.rs/G2021/pdf/G20216003.pdf>